

En biskopsfärd genom Bohuslän för bortåt 350 år sedan

Av Ernst Hörman

Ur Vikarvets årsbok 1929

DE BOHUSLÄNSKA VÄGARNA, som i våra dagar kunna sägas vara ett mönster för det övriga landet, voro ännu för ett par mansåldrar sedan i ett ganska bedrövligt skick. Och gå vi ännu längre tillbaka, stod det ännu sämre till. På 1770-talet var det icke möjligt att komma fram med en fyrhjulig vagn, och trots detta berättar Kalm på 1740-talet, att det var ett *"continuerligt resande av danskar och norskar"*.

När landskapet övergick till Sverige, fanns det näppeligen en enda körväg i hela Bohuslän, och en av guvernören Harald Stakes första åtgärder var att hålla allmogen i verksamhet för avhjälpandet av denna brist. I sin ämbetsskrivelse av 1662 kan han också till K Maj'tt berätta följande:

"Efter som icke heller her i Landzorten tilförende haffwer warit någre sådanne Landzwägar, som man med wägnar eller kiärror wäll hafwer kunnat färdas, uten måst mestendehlss Landet igenom allt rijda, och til lands inte annorledes kunnat före något bagagie än på häste bak eller särdeles dher til gjorde små Slädor eller släpor, Dy hafwer man för een tidh sedan taget sigh före, att låta giöra och uprödie Landzwägar igenom Landet, dhet man och jmedler tidh så hafwer drifwe och påskiönda låtet, ät b: te Landzwägar snart skole blifwe medh broar och tienlige Djken wed sjdorne mer eendehlss ferdige gjorde, efftersom man tenker ytterligare så late drifwa och fortsättie wärket, ät arbetet på b: te Landzwägar inte skal wända åter, för än dhe ähre wäll slättadhe, och bådhe dhe til hinders liggande stenar och klippor, som mast möjijelig kan skie, afskaffadhe och undan brände sampt dher marken är wåtaktigh och diup med Jordbroar och sedan medh sandh och Gruus så belagde och öwerkiörde, ät man dhesse samme wägar medh wagnar och huru en elliest ferdas will må uthen synnerlig beswär kunne passera."

Att det stod illa till med vägförhållandena i Bohuslän i 1600-talets mitt kan man av denna skrivelse mycket väl förstå, men man kan också läsa både på och mellan raderna att det av Stake pådrivna arbetet icke skapade några lätt framkomliga vägar. En resande, Lilienskiold, som sex år senare i febr. for från Idefjorden till Göteborg, nämner icke ett ord om vägarna. Han passerade den 19 Blomsholm, Kvistum och Uddevalla och kom på kvällen till Grohed, som kanske hade bättre inkvarteringsmöjligheter än den lilla staden. Följande dag var resenären i Bohus och Gottenborg. En sådan snabbresa förutsätter ypperligt slädföre.

Hur bar man sig då åt, när man i dessa avlägsna tider skulle färdas från Danmark till Norge och vice versa? Ty på den tiden gick denna samfärdsel genom Bohuslän. Jo, på sommaren undvek man så mycket som möjligt landbacken och använde sig av sjövägen, vilken visserligen ofta gjorde resan längre, men ojämförligt mycket bekvämare. Ty det var sannerligen intet nöje att sitta flera dagar och skänka på en hästrygg. Var det mycket snö på vintern och kallt, så kunde man komma fort fram på släde. En sådan kunglig resa gjordes vid jultiden 1589 genom Bohuslän, då konung Jacob av Skottland färdades här med sin unga brud, prinsessan Anna, på väg från Oslo till Köpenhamn. Denna färd gjordes i slädar tack vare den myckna snön. I annat fall hade man nog fått vänta, tills man kunnat färdas sjövägen. Men slädfärden hade också sina vedermödor, ty i Kungälv mötte från Danmark ditsända bekväma slädar för konungens och drottningens behov. Den senare var försedd med en karm (länstol), i vilken den nu illamående furstinnan kunde ligga som i en säng under den fortsatta färden söderut.

En annan resenär från den tiden, som till på köpet genomkorsade länet sju gånger från norr till söder och tillbaka, var biskop Jens Nilssön. Bohuslän hörde då till Oslo och Hamars förenade superintendentior, över vilka nämnde andlige var superintendent eller biskop åren 1580-1600. Men redan 1574 började magister Jens Nilssön såsom vigd medhjälpare åt sin äldre svärfader, biskop Frantz Berg, göra visitationsresor i stiftet. Han har efterlämnat utförliga skildringar från flera av dessa färder, vilka icke lämna något tvivel om att han nödgats göra dem till häst. Bispnen var, då han sista gången reste här, 59 år gammal, och hade det varit möjligt att komma fram med vagn eller kärra, så hade han nog någon gång använt sig av dylika redskap. Men så är icke fallet. Bispnen stiger till häst och hans häst håller på att gå ner sig i kärr och moras, han väntar på hästar, men aldrig på någon vagn. Däremot använder han sig givetvis av vattenvägar, så ofta han kan.

Om man följer biskop Nilssöns noga angivna färdvägar, skall man finna, att dessa endast delvis sammanfalla med de nuvarande. Ofta talar han om *"slem vey"* och lika ofta färdas han, där tydligen ingen väg alls finns. Vid denna tid hade man på sina ställen en lägre liggande och genare väg, som kunde användas vintertid, när sjöar och kärr frusit till. Biskop Nilssön talar ofta om att *"där går intervägen"*. Den snabbaste resa bispnen gjort, var i maj 1592, då han använde tre dygn, utan uppehåll annat än på nätterna, från Skee till Kungälv.

Vid fyra av sina resor i Bohuslän, nämligen 1576, 1584, 1592 och 1593, kom biskop Nilssön in över Svinesund på det ställe, där färjan nu går, vid två tillfällen, 1580 och 1587, kom han till Dynekilen i båt från Hvaleröarna, och 1597 kom han över Idefjorden vid Björneröd. När han åter lämnade våra nejder skedde det tre gånger, 1576, 1580 och 1584, över Svinesund, 1587 från Pilegården i Näsing, 1592 från Hälle i Lomelanda, 1593 från Björneröd och 1597 från Dynekilen.

Av en anteckning från 1597 finna vi, att biskopen för sig och sitt eget folk vid visitationsresorna behövde 7-8 hästar med ridsadlar, klövsadlar (för packningen) och *"meiser"*, ett slags korgar för vägkosten. Bidsadlarna medförde bispnen vanligen själv. Vi skola nu följa biskop Nilsson på hans resa 1594.

Han hade alltid rätt stort följe, då han var ute på visitationsresor. När han den 1 mars 1594 lämnade Oslo, hade han i sällskap en klockare, Peder Jörgen, en skolgosse, Berhn Jacobsen (von Münster) och sin "dreng! Oluff Byrgerssen, vilken förde dagboken under resan. Dessutom folket, som var nödvändigt för skötseln av skjutshästarna. Till dessa sällade sig sedan vederbörande kyrkoherde, ofta med kaplan och klockare, samt prostar, där dessa funnos. Prästerskapet i ena församlingen åtföljde alltid biskopen, till dess prästerskapet från nästa församling mötte. Stundom stötte en länsman eller borgmästare till samt en och annan resande åt samma håll, så att biskopens följe ibland kunde uppgå till 15-16 personer.

Den 6 mars 1594 drog det biskopliga följet med färjan Över Svinesund (ungefär där färjan nu går), *"ty det var redan öppet vatten"*. Sannolikt fick färjan göra flera turer, innan alla voro över. Dessutom hade biskopen en mängd tõi (resgods) med sig. Tydligen fraktade man även hästarna över, ty hästombyte blev det först sedan man passerat Nordbyskogen, som sträckte sig en halv mil från sundet. Biskopen färdades fram till Hogdals kyrka, ungefär där vägen nu går. Sedan lades färden ned över Dynekilens is till gården Dyne, sedan åt öster upp i dalgången och över isen på Vaglarna, varvid man gick i land vid Vaglebräcka (Nordkas?), vidare över Sandåker myr till Näsing kyrka. Denna var i dåligt skick med rämnande murar och pryddes ännu av helgonbilder. Prästen, herr Poul, tycks ha varit en besvärlig man, ty det

klagades mycket över honom hos bispén. Från Näsinga drog biskopsföljet ned till sjön Lången, söderut på dennas is och iland vid Vadalen, förbi Jörlouff och Massleberg – icke där vägen går nu, utan över ängen – vidare förbi Högstad och ned till Skee, sista biten samma sträckning, som nuvarande vägen. Även Skee kyrka var mycket bristfällig, och socknens dannemän blevo ålagda att reparera henne. Detta var tydligen ännu icke gjort tre år senare, ty då hotade bispén kyrkans värder, med åtal, i den händelse reparationen längre försumrades.

Färden gick sedan till Söle över dåliga moar på *"sommarvägen"* förbi en hop stenar – antagligen de av Holmberg omtalade Dårskilds högar, ty här gick vägen fram ännu på H:s tid – förbi Berga och över Vättelandsån vid "Hundios" (vid Skärje?), där det stod två sågar. Vidare söderut genom dalgången vid Gudebo, där hästarna trampade genom isen och hade stora svårigheter att komma fram, alltjämt söderut förbi Rämne, Taranderöd och Elofseröd, därpå en sträcka, som sammanföll med den nuvarande bygdevägen till Nedre Bohlsjön. Här red man åt öster över smalaste edet mellan båda Bohlsjöarna, vidare på isen över Övre Bohlsjön, där man gick i land vid Skrammestad, ned förbi Musland till Södra Bullarsjöns is vid Backa, varefter man följde stranden söderut till Naverstads prästgård.

Från Naverstad gick sedan ritten tvärs över Bullarens is, upp för backen vid Rörane, förbi Botten, Backen, Kleppen, Flötemark och Hagen, över Hagevattnet (Husesjön?) – Grindevattnet (här in i Sörbygdén) – Klevvattnet – Smedjevattnet – Lövsjön och söderut från denna ned till Örekilsälvens krök. Det var mycket svårt att komma över älven, ty isen hade gått upp på båda sidor och man hade lagt ut stockar för att hjälpa över de resande. Här stod fyra kvarnar i älven. Överfarten skedde vid Bergane och därefter valdes en kosa, som i stort sett sammanfaller med nuvarande häradsvägen till Krokstads kyrkoherdeboställe. Biskopen antecknar, att prästen, herr Gunder, hade fyra eller fem bikupor. Prästen var f. ö. gift med änkan efter företrädaren, herr Nils Bagge, vilken några år förut mördats av en bonde. Från Krokstad följdes byvägen förbi Ainas och Hajom, därpå togs en sydligare sträckning över nuvarande häradsvägen, förbi Sörbo, Möllebacka och Ryr, ner på Kärsjöns is och på denna längs östra landet till "tången" i söder, där man tycks ha ridit i land och sedan följt stranden ned till Torp. Därifrån i samma riktning som nuvarande häradsvägen, men förbi Öbbön och Höga valdes en rakare väg rätt upp till Foss prästgård. Efter inspektionen – en mer eller mindre grundlig sådan gjordes i varje huvudsocken, biskopen besökte – lades vägen om kyrkan, till vänster om henne och sedan i nordostlig riktning två pilskott förbi en galge med ett stegel, på vilket den mannen låg, som slagit ihjäl herr Nils Bagge i Krokstad (se ovan), därifrån åt sydväst, sedan åt sydost ner till Kvistrumsälven, över den långa bron, vidare i samma riktning, som nuvarande häradsvägen fram till Herrestads prästgård, som var *"ilde bygt ickon nogle gamle huse, 2 gamle jordstuer och it lidet kammer offuer dörren på farstuen som bispen laa, och it gammelt hus der strax hoss, och it andet gammelt lofft."*

Från Herrestad färdades biskopen österut till Uddevalla – för biskopens vistelse där tillåter oss utrymmet icke någon redogörelse – och vidare söderut till Hova ungefär som vägen ligger nu. Här kan anmärkas, att då biskopen tre år senare red samma väg vågade han icke utan eskort fara över Hovaskogen till Fräkne. Fem borgare i Uddevalla följde honom då med bössor. Från Hova reds över Buddeberg till Forshälla. Tre år senare anmärkes om denna kyrka, att den var mycket illa hållen, och prästen blev ålagd att bryta ned de två altare, som stå på ömse sidor nedom koret. Från Forshälla följdes nuvarande bygdevägen förbi Vägeryr, därifrån söderut förbi Ljungskilen ungefär i samma riktning som nuvarande landsvägen och vidare förbi Grinneröds kyrka till Hasteröd, sedan längs med ån i nordost till Hjärtum. Innan vi följa biskopen tillbaka torde det vara skäl uti att erinra om en anteckning av honom från 1593, då han reste samma väg. Mellan Fräkne och Hjärtum ligger en gård, som heter Moen (nu Maen),

och där bredvid är en Ijuqmo, kallad Kolleröds mö. Här skall en gång ha legat en köpstad med samma namn. Strax öster om mön ligga 2 stora stenar på berget, vilka kallas Filckis stig. Där säges S:t Olof ha suttit och gjort måltid och sänt bud till Kolleröds mö efter öl, men erhöll intet, och därför hade staden blivit ödelagd.

Söder om Ljungskilen sträckte sig den fruktade Ljungsskogen. När biskopen 1597 skulle härifrån till Ödsmål, vågade han icke färdas genom denna skog, ty samma år hade där mördats en kvinna och nyligen då hade Olof knekt från Uddevalla blivit stucken i sin arm och *"ilde skamferit"* av skogsrövare, då han skulle gå till Bohus med några brev. Biskopen valde därför i stället sjövägen.

Men vi återvända till 1594 års färd. Från Hjærtum red biskopen med sitt följe ungefär som bilvägen nu går, åt sydväst förbi Bishageröd, därpå rätt söderut, öster om Rishagerödsvattnet över myrar och berg ned till Sköldunga. Därifrån efter nuvarande häradsvägen förbi Grössby ned till St. Hällungens sydända, förbi denna och efter byvägen till Ödsmål. Vidare gick ritten längs gamla vägens sträckning om Kläpp och Groderöd, förbi Gategården och Holm till Högnorum, vidare tvärs över ängarna till en stig, Getstigen, som gick över berget åt öster, sedan förbi gården Måslucky (nu Båtslycke) och fram till Spekeröds kyrkoherdeboställe. Kyrkan var *"saare mörck"*, ty fönstren voro mycket små.

Från Spekeröd följdes i huvudsak samma riktning som nuvarande stora vägen, söderut förbi Jörlanda och därifrån till Solberga. I ostsydost från prästgården (Kollstorp) ligger *"it lidet höyt berg"* Skredeberget. Där stod de två skottar, som mördade salig her Arne på Solberg, på 8 stegel, ty de hade blivit *"parterit"* i åtta delar. Där stod också en galge bortom de två galgarna, som stod över steglen, men av den ena galgen var något borta. Här var tydligen traktens avrättningsplats, ty samma dag, bispn kom till Solberg (den 25 mars), blev en kvinna halshuggen med bredyxa på Skredeberg för att hon hade mördat sitt barn, och bispn sände sin tjänare Peder Jörgensen för att åse detta "uppbyggliga" skådespel.

Sedan gick ritten från Solberg åt sydost till Jäger, varvid man passerade Skredeberget, vidare rätt över berget – »allmänna vägen» gick östligare vid Tegneby – sedan åt öster förbi Skärby och Hölehed till Kareby. Här går än i dag en bygdeväg. Tre år senare examinerade bispn här en liten gosse i sång, ty församlingen, som icke hade någon klockare, ville gärna ha honom till sysslan. Vidare gick färden i samma riktning, som nuvarande häradsvägen, ända till Solbräcke, där kosan gjordes mera sydlig förbi Rolfsbo och Östra Tunge till gamla Kunghälle (där Kastellgården nu ligger). Kyrkoherden her Mickel tycks ha haft det mycket bekvämt efter tidens förhållanden, ty bispn var här i tillfälle att ta sig ett kar bad.

Efter att ha vistats i staden ett par dagar drog biskopen i båt nedför älven, förbi Gullön, där Henrik Gyldenstjerne (tidigare länsherre på Bohus) hade låtit bygga några hus, i vilka han bodde, då han innehade länet, men vilka nu voro så gott som fördärvade och utan tak, vidare ned till Kippholmssund vid Nordre älvs mynning, där prästerskapet i Björlanda mötte honom med hästar och ledsagade honom till kyrkan. Återfärden skedde samma dag och på samma sätt. Berget väster om Konghelle hette Koberget.

Sedan biskopen varit med om att avdöma en hel del mål på Bohus' slott, gick han åter i båten och färdades ned för älven till Inlandsstranden mitt för Näseby, där Torsbyprästen mötte med hästar. Färden gick därifrån förbi Harestads kyrka, Toreby och Torrebräcka till Thorsby. Man följde således icke den nuvarande vägen. Att döma av anteckningarna tre år senare måtte Thorsby ha varit en märklig kyrka med ett heligt kors, till vilket folk från alla håll, t.o.m.

Sverige, kom och offrade vaxbarn. Biskopen dundrade också väldeliga *mot "den uskickelige vaesen"* och *"vrang Gudz dyrkelse"*, som *"skal för ingen deel tilstedis dem"*. Där biskopen sedan red fram förbi Tofta till sjön, går nu den gamla byvägen. Platsen, där man gick i båtarna till Marstrand, kallas av bispén Knappen. 1597 lade han vid samma ställe ut med 3 båtar och kallar det då Lyckebacke. Därifrån roddes norr om Södra Kråkerön, mellan Karholmen och Närholmarna, genom Albrechtsund och fram till Marstrand.

Sedan visitationen i staden verkstälts, var det åter att gå i båtar över Marstrandsfjorden, innanför Tjörnekalv, förbi Klädesholmen, innanför Vrangholmarna och Hjärterön, varefter man lade till land vid Toftenäs sjöbod på västra sidan av Tjörn. Därifrån gick färden på hästryggen först efter byvägen, sedan efter nuvarande landsvägen till Sibräcka, sockenprästens boställe. Från detta gick vägen förbi Dyreby, Höga, Hovlanda och Kärrslätt, därefter en ostligare riktning förbi Hvalsäng till ett ställe vid stranden, som kallades Hualsängs ed. Här steg man åter i båtar, som roddes över Stigfjorden, mellan Bockholmen och Kälkerön, in i Lyrösund och i land vid Vasseröds sjöbod på Orusts fastland.

Innan vi följa bispén vidare, vilja vi lyssna till ett par iakttagelser, han gjorde på vägen från Sibräcka. På ett högt berg öster om Stenkyrkan fanns ett stegel och på det låg en man, som i Sverige slagit ihjäl sin fars frilla, men rymt hit och här blivit fast och avrättad. Mellan Sibräcka och Höga låg på höger hand en gammal förfallen stenkyrka, *"Vor Frue kircke vidj hvilcken holdis ingen tienniste"*. Klockaren i Stenkyrka, som drunknat föregående vinter, hade lärt en kvinna i Klövedal att signa.

Vid Vasseröds sjöbod möttes bispén av prästen i Tegneby, som hette her Nils, med friska hästar. Nuvarande byvägen följdes till Tvethagen och sen gick ritten i samma riktning som landsvägen fram till Tegneby prästgård. Denna såväl som kyrkan voro illa hållna, men prästen sägs vara en god predikant. Emellertid hade han tre år senare ådragit sig allvarliga klagomål, ty då talade bispén i dannemäns och prästers närvaro till honom för hans dryckenskap och oskickliga leverne, som sägs om honom. Men då svor her Nils och önskade Guds vrede och fördömelse över sig, om han någonsin stått drucken inför altaret eller i predikstolen. (Denne präst blev sedan 1599 avsatt för fylleri). Från Tegneby gick biskopens färd efter nuvarande landsvägen till Ståla och i byvägens riktning därifrån till Höga, över ängarna här förbi länsmansgården Vräländ (Vrelen) och genom en nordost därom liggande skog med dålig väg, mellan berg och över moras förbi Svenungeröd och Björneröd till Myckleby.

Biskopen låter bl. a. anteckna, att i det närliggande Granvattnet (Grauff vand) är ett bäverhus. Peder Lauritzson, prästen i Myckleby, var icke olik sin kollega i Tegneby. Denne hade nämligen även tagits i upptuktelse av biskopen för sin klädedräkt, ty han hade *"en høy luffue met it høy reffskindzbrem lige som en hoffkarl och en stackit liffkiortel"*. I Myckleby blevo nu såväl her Nils i Tegneby som her Peder i Myckleby allvarligt förmanade att flitigare taga vara på sitt ämbete och vakta sig för dryckenskap och allt ont, som därmed följer, och bruka prästerliga kläder, så att icke biskopen med tiden efter konungens brev skulle nödgas sätta dem av gällen och sätta andra dit i stället. Her Peder vaktade sig tydligen, ty Holmberg uppger att han dog 1625. Her Nils däremot blev några år senare avsatt, som vi hört.

Det kastar ett egendomligt ljus över tiden, när man hör, att under det biskopen predikade i Myckleby kyrka, kommo några fulla bönder in i kyrkan med ett lik, medan andra började ringa i kyrkans klocka, så att biskopen måste skicka klockaren för att be dem vara tysta.

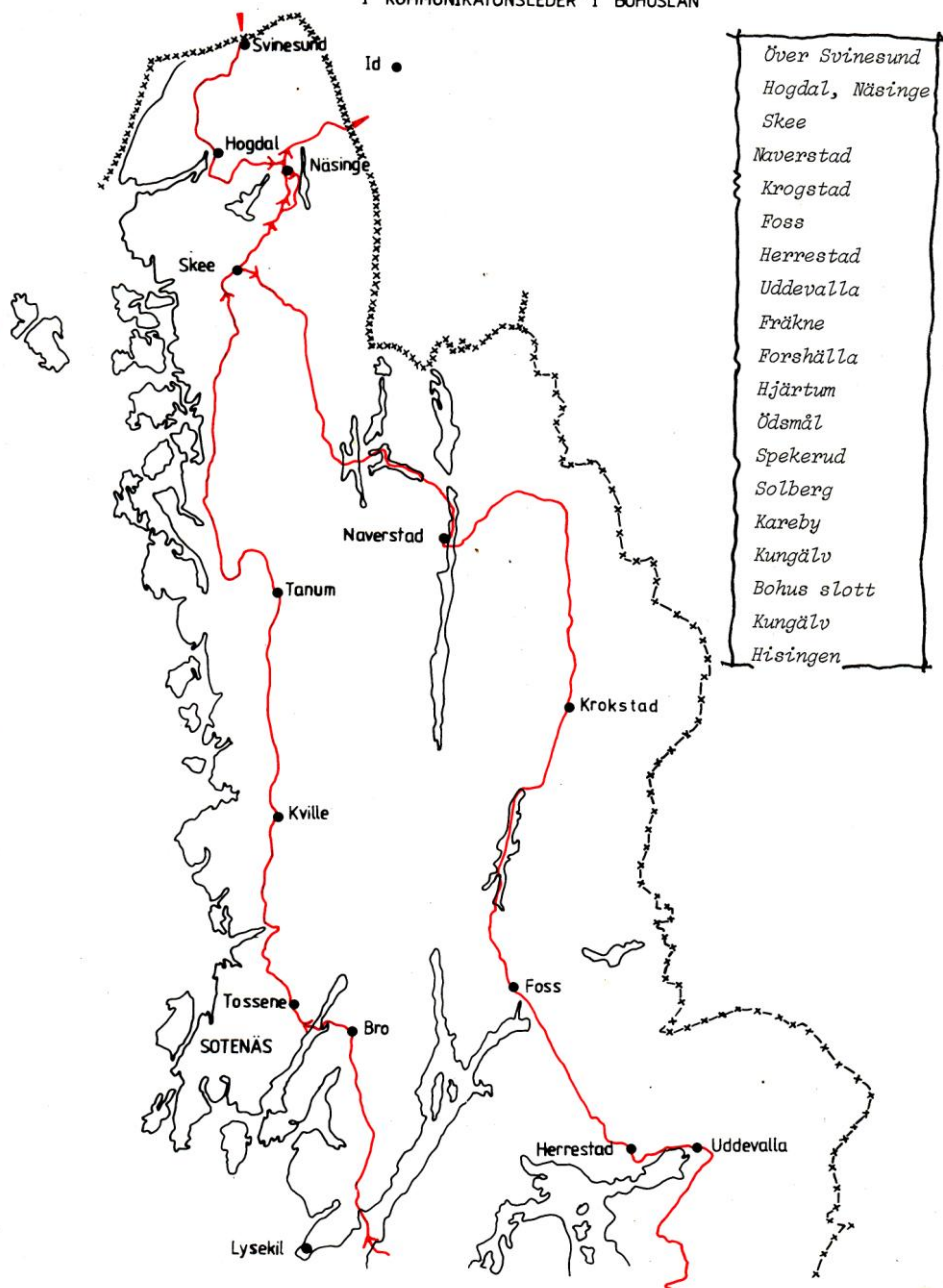
Från Myckleby färdades biskopen tillbaka på byvägen förbi Höga och Hästlägg, genom Häröds skog och Museröds skog, förbi Ölseröd och Henån ned till Ängskilen och Ängens

sjöbod. Bispn tog nu avsked av dem, som följt honom, bl. a. två fogdar och en länsman, och steg med sitt följe åter i båt, som roddes väster om Bårholmen, innanför Hjältön och in i Rörbäckskilen, där man lade i land vid *"Dragsmarks kloster, som låg på vänster hand"* när bispn drog till prästgården. (Det är synd, att biskopen icke omtalar, hur mycket av klostret, som stod kvar på hans tid). Den lilla träkyrkan stod *"strax vid Closteret."* Biskopen förmanade allmogen att *"Dragsmarchs kloster bygge och giöre ferdig, saa at ther kunde bliffue en kirche aff"*.

18

JENS NILSSÖNS visitationsresa 1/3 - 1/5 1594

EFTER KARL-ÖSTEN SJÖHOLMS KARTERING
I "KOMMUNIKATONSLEDER" I BOHUSLÄN

Från prästgården Kloster i Dragsmark red bispen vidare förbi Kåltorp och Hultås ner till Oxevik, där Getvigsunds kyrka stod vid stranden till vänster. Här gick han med sitt följe i en båt, som roddes av fyra karlar innanför Stallmästarholmen (Stumpeskaven), där det stod sjöbodar (sillbodar) både på holmarna och på fastlandssidan, och tvärs över Gullmarn, där man gick i land vid Finsbo brygga. Här fick bispen vänta i en och en halv timme, innan hästar kunde skaffas. Äntligen erhöles fyra hästar på Bua och Finsbo, och ritten mot Bro anträdde förbi Ulseröd, där kaplanen, her Anders i Bro, äntligen kom med hästar, därav en från Peder Bagge på Holma för biskopens räkning. Biskopen var *"mycket illa tillfreds"*, ty her Anders skulle mött honom vid bryggan. Färden fortsattes nu förbi Nedre Lyse och så i samma riktning som nuvarande landsvägen till Brastad, vidare förbi Backa, Hals och Immestad och efter landsvägen till Bro. Därifrån till Vrågebäck och över Åbyfjorden till Röds brygga och vidare till Möhällern och snett över till Toftestad samt vidare till Överby, prästgården i Tossene. I Toftestadsbäcken stod ett kvarnhus och en ny vattensåg, som fru Lisbet Galde på Åby hade byggt. Från Överby drog bispen inte precis närmsta vägen norrut. Först red han förbi Walla och därifrån i väster över Långekärr, en myr, där hästen gick ner sig, så att bispen var nära att falla av, vidare i nordlig riktning förbi Häljeröd och Högsäm, ungefär där vägen nu går, förbi Brygge och Skärholmen till Bräcke och sedan i samma riktning, som vägen norrut mellan Skärkild och Hala, så till höger i dalgången förbi Löse, Fagerbacka och Myren till Kville. Mellan Kville och Tanum följdes samma riktning, som nuvarande vägen. Vid gården Anrås blev bispen tre år senare av bonden Olof Torkelson bjuden *"temmelig got öll"*. Vägen följdes också i huvudsak vidare norrut till Skee. Härifrån gick ritten norrut i samma riktning som landsvägen förbi Högstad och Jörlouff, vidare över Kitteruds bro och Näsingåsen, förbi Näsinge prästgård och Mellangården, där bispen tog av och red över edet mellan Ramsjön och Lången, fortsatte vidare över berget norr om Älgsjön och red ned till Pilegården vid Idefjorden. Därmed var denna säkerligen mycket påkostande resa fram och tillbaka genom Bohuslän avslutad.

Jag har här endast i största sammanträngdhet kunnat skildra biskop Nilssöns färdvägar. Den, som har närmare lust att följa hans färd på kartan, kan ha mycket nöje därav. Biskopen talar ibland om allmänna vägen, vilken han dock inte alltid följer. Denna allmänna väg var den vanligaste rid- och släpvägen. Och vi kunna förstå, att när de första verkliga vägarna i vårt landskap anlades, så fingo de följa den gamla *"allmänna vägen."*